

اثر تنش های شوری و خشکی بر فراسنجه های رشدی و اکوفیزیولوژیک دانهال های خرنوب^۱

Effect of Salinity and Drought Stresses on Growth and Eco physiological Parameters in Carob Seedlings (*Ceratonia siliqua* L.)

زهرا دامنی، حمیدرضا کریمی^{*}، علی اکبر محمدی میریک و مجید اسماعیلی زاده^۲

چکیده

به منظور ارزیابی میزان تحمل دانهال های خرنوب به تنش خشکی و شوری، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح به طور کامل تصادفی با سه تکرار در شرایط گلخانه به اجرا در آمد. فاکتورها شامل دور آبیاری در ۳ سطح ۵، ۱۰ و ۱۵ روز و شوری در ۳ سطح صفر، ۸۰ و ۱۶۰ میلی مولار نمک کلراید سدیم در آب آبیاری بود. نتیجه ها نشان داد که تنش خشکی و شوری باعث کاهش شاخص های رویشی دانهال های خرنوب شد، به طوری که کمترین فراسنجه های رشدی در تنش خشکی ۱۵ روز و شوری ۱۶۰ میلی مولار مشاهده شد. وزن تر و خشک اندام هوایی با افزایش شوری و خشکی کاهش یافت. بیشترین مقدار وزن تر و خشک اندام هوایی در شاهد و کمترین مقدار در شوری ۱۶۰ میلی مولار و دور آبیاری ۱۵ روز مشاهده شد. نتیجه های پژوهش حاضر نشان داد که محتوای نسبی آب برگ در دور آبیاری ۱۰ روز با افزایش تنش شوری کاهش یافته ولی در دور آبیاری ۱۵ روز تفاوت معنی داری بین سطوح شوری مشاهده نشد. با افزایش تنش خشکی و شوری میزان سدیم ریشه و ساقه افزایش یافت به طوری که بیشترین میزان سدیم اندام هوایی و ریشه در دور آبیاری ۱۵ روز و شوری ۱۶۰ میلی مولار مشاهده شد. با توجه به این پژوهش می توان نتیجه گرفت دانهال های خرنوب می توانند دور آبیاری ۱۰ روز و شوری ۸۰ میلی مولار کلرید سدیم را به خوبی تحمل کنند.

واژه های کلیدی: خرنوب، تنش، کلروفیل، محتوای نسبی آب برگ.

مقدمه

تنش های غیرزیستی به ویژه تنش های شوری و خشکی از مهم ترین عوامل محدودکننده تولید در سیستم کشاورزی به شمار می روند (۶). در شرایط تنش شوری و خشکی شمار محدودی از گیاهان با سازوکارهای فیزیولوژیکی و یا آناتومیکی که منجر به کاهش تلفات آب می شود قادر به ادامه رشد می باشند. پاسخ گیاهان به تنش های محیطی بسته به گونه، رقم، مدت مواجهه با تنش، سن و مرحله نمو گیاه متفاوت است. واکنش گیاهان به تنش خشکی و شوری شباهت های زیادی با هم دارند. تنش شوری همانند خشکی، از راه مداخله در روابط آبی سبب کاهش در آب قابل دسترس گیاه و به دنبال آن کاهش سرعت رشد و تغییر در فعالیت های متابولیکی می شود (۱۱). خرنوب (*Ceratonia siliqua* L.) از جمله گیاهانی می باشد که به دلیل داشتن سیستم ریشه ای قوی قادر به تحمل خشکی است و می تواند در آب و هوای خشک و بدون آبیاری زنده بماند (۱۰). در

تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۱۱

۱- تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۲۵

۲- به ترتیب دانشجوی کارشناسی ارشد، استاد، گروه علوم باغبانی، استادیار، گروه ژنتیک و تولیدات گیاهی و دانشیار گروه علوم باغبانی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ولیعصر (عج) رفسنجان، رفسنجان، ایران.

* نویسنده مسئول: پست الکترونیک: (hrkarimi2017@gmail.com).

پژوهشی، ویژگی‌های فیزیولوژیک و ریخت‌شناسی دانه‌های خرنوب در ۵ سطح شوری (صفر، ۴۰، ۸۰، ۱۲۰ و ۲۴۰ میلی‌مولار) نمک کلرید سدیم مورد بررسی قرار گرفت و گزارش شد که غلظت کلروفیل a با افزایش شوری کاهش یافت (۱۳). در مطالعه‌ای، El-asri و همکاران (۱۲) اثر آبیاری و شرایط دیم را بر دانه‌های دو ساله خرنوب در شرایط آبیاری و دیم به مدت سه سال مورد بررسی قرار دادند و گزارش کردند که میزان زنده‌مانی و بقای دانه‌های خرنوب در شرایط دیم و آبیاری اختلاف معنی‌داری نداشتند که آن را به ریشه‌های عمیق خرنوب نسبت دادند. در پژوهش دیگری، Kumar و همکاران (۲۵) اثر دور آبیاری و تنش شوری بر فراسنجه‌های رشدی و فیزیولوژیکی گیاه خرنوب را بررسی کردند و گزارش دادند که تنش شوری و خشکی هر دو سبب کاهش رشد رویشی، تخریب رنگدانه‌های فتوسنتزی، افزایش اسمولیت‌ها و مالون دی‌آلدئید (MDA) در برگ می‌شوند. همچنین، Abbas و همکاران (۸) گزارش کردند که تنش شوری و خشکی به صورت همزمان سبب کاهش چشمگیری در شاخص‌های رویشی، کلروفیل و محتوای آب نسبی برگ در دو رقم آکاسیا شد. واکنش دانه‌های لیمو به تنش خشکی و شوری در شرایط مزرعه توسط Perez-Perez و همکاران (۲۸) مورد بررسی قرار گرفته است و گزارش شده است که سازوکار اصلی تحمل به تنش شوری، تنظیم اسمزی می‌باشد که توسط یون کلر صورت می‌گیرد. ایشان همچنین گزارش کردند کاهش تبدلات گازی در شرایط تنش خشکی به علت بسته شدن روزنه‌ها، سازوکار اصلی برای اجتناب از کمبود آب و نگهداری فشار آماس برگ می‌باشد. درخت خرنوب جزء خشک‌میوه‌های آردی محسوب می‌شود و دارای ارزش غذایی بالایی می‌باشد. میوه و دانه این درخت دارای ارزش غذایی بالایی می‌باشد به طوری که از لحاظ کلسیم و قند غنی بوده و در کشورهای مختلف از میوه و دانه آن در صنایع غذایی به ترتیب برای شیرین کردن و بالا بردن گرانیوی (ویسکوزیته) محصول‌های غذایی استفاده می‌شود. افزون بر آن، درخت خرنوب به دلیل تحمل بالا به خشکی می‌تواند در فضای سبز مورد استفاده قرار گیرد. اگرچه خرنوب درخت با ارزشی می‌باشد اما در ایران مورد کشت و کار قرار نمی‌گیرد و تنها به صورت وحشی در شهرستان کازرون استان فارس وجود دارد. با وجود اینکه در گزارش‌های پیشین خرنوب را به عنوان گیاه متحمل به خشکی مطرح نموده‌اند، اما گزارش جامعی در خصوص ارزیابی آن به تنش‌های شوری و خشکی به صورت همزمان وجود ندارد. بنابراین، این پژوهش به منظور ارزیابی واکنش دانه‌های خرنوب به تنش خشکی و شوری به اجرا درآمد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش در گلخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، در سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ انجام شد. بذر خرنوب از شهرستان کازرون، استان فارس تهیه شد و مورد استفاده قرار گرفت. ابتدا بذرهای خرنوب با اسید سولفوریک ۹۸٪ به مدت ۳۰ دقیقه تیمار و سپس ۴۸ ساعت در آب معمولی دمای ۱۵ درجه سلسیوس خیس‌انده شدند. بذرها در گلدان‌های ۵ کیلوگرمی حاوی ترکیب خاک و ماسه به میزان مساوی کشت شدند. تنش شوری و خشکی به مدت ۷۰ روز روی دانه‌های ۱۰ ماهه خرنوب اعمال شد. میزان آبیاری با تعیین ظرفیت زراعی خاک گلدان‌ها و در نظر گرفتن ۳۰ درصد مازاد بر آن به منظور جلوگیری از انباشت نمک در بستر تعیین شد. در طول آزمایش دمای گلخانه در روز 27 ± 5 درجه سلسیوس و در شب 20 ± 3 درجه سلسیوس با متوسط ۱۶ ساعت روشنایی در روز و ۸ ساعت تاریکی در شب بود. تیمارهای شوری همراه با آب آبیاری با استفاده از نمک کلرید سدیم اعمال شد. در پایان آزمایش شاخص‌های رشدی (طول ساقه، طول ریشه، قطر ساقه، سطح برگ، وزن تر و خشک اندام‌هوایی و ریشه)، فراسنجه‌های زیست‌شیمیایی شامل پرولین و محتوای قند محلول (۲۲) و شاخص‌های فیزیولوژیکی (کلروفیل کل، کلروفیل a و b، کارتنوئید، محتوای نسبی آب برگ، شاخص کلروفیل فلورسانس و عنصرهای غذایی اندام‌هوایی و ریشه) اندازه‌گیری شدند. شاخص کلروفیل فلورسانس با دستگاه Hansatech LTD Poket PEA, UK در برگ‌های جوان و به طور کامل توسعه یافته اندازه‌گیری شد. سطح برگ با استفاده از دستگاه اندازه‌گیری سطح برگ (Leaf Area Meter-C1-USA-202) مورد سنجش قرار گرفت. همچنین طول ساقه و ریشه با خط کش و قطر ساقه با کولیس دیجیتال اندازه‌گیری شد. محتوای نسبی آب برگ به روش Weatherly (۲۲) از رابطه زیر محاسبه گردید.

$$RWC = (W_f - W_d / W_t - W_d) \times 100$$

RWC: میزان آب نسبی برگ W_f : وزن تر برگ W_d : وزن خشک برگ

W_t : وزن برگ در حالت تورژسانس

عنصرهای غذایی اندازه‌گیری شده در این پژوهش شامل پتاسیم، کلسیم، منیزیم و سدیم بود که در ریشه و شاخساره به‌طور جداگانه اندازه‌گیری شد. برای تهیه عصاره، ابتدا ۵/۰ گرم نمونه خشک و آسیاب شده اندام هوایی و ریشه در کوره به مدت ۳ ساعت در دمای ۵۵۰ درجه سلسیوس خاکستر شد. سپس ۵ میلی‌لیتر اسیدکلریدریک ۲ نرمال به هر نمونه اضافه و حجم آن با آب مقطر به ۵۰ میلی‌لیتر رسانیده شد. از این عصاره به‌طور مستقیم برای اندازه‌گیری پتاسیم، منیزیم و سدیم استفاده شد. عنصرهای پتاسیم و سدیم با استفاده از دستگاه فلیم فتومتر (Model PFP7, JENVY, England) و عنصرهای کلسیم و منیزیم به روش تیتراسیون اندازه‌گیری شدند (۹).

واکاوی داده‌ها

آزمایش به‌صورت فاکتوریل در قالب طرح به‌طور کامل تصادفی با سه سطح شوری صفر، ۸۰ و ۱۶۰ میلی‌مولار کلریدسدیم و سه دور آبیاری ۵، ۱۰ و ۱۵ روز به‌اجرا در آمد. هر تیمار شامل سه تکرار و هر تکرار شامل یک گلدان حاوی ۴ دانهدال بود. تجزیه واریانس داده‌ها با استفاده از نرم افزار SAS نسخه ۹ و ترسیم نمودارها توسط نرم افزار Excel 2013 انجام گرفت. همچنین مقایسه میانگین داده‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال ۵٪ صورت پذیرفت.

نتایج و بحث

ارتفاع دانهدال

نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد که اثر شوری و خشکی بر ارتفاع دانهدال‌های خرنوب در سطح ۱٪ آزمون دانکن معنی‌دار شد. با افزایش تنش شوری و دور آبیاری ارتفاع دانهدال نسبت به شاهد کاهش معنی‌داری نشان داد به‌طوری که بیشترین کاهش ارتفاع در دور آبیاری ۱۵ روز (شکل ۱ الف) و در سطح شوری ۱۶۰ میلی‌مولار (شکل ۱ ب) مشاهده شد.

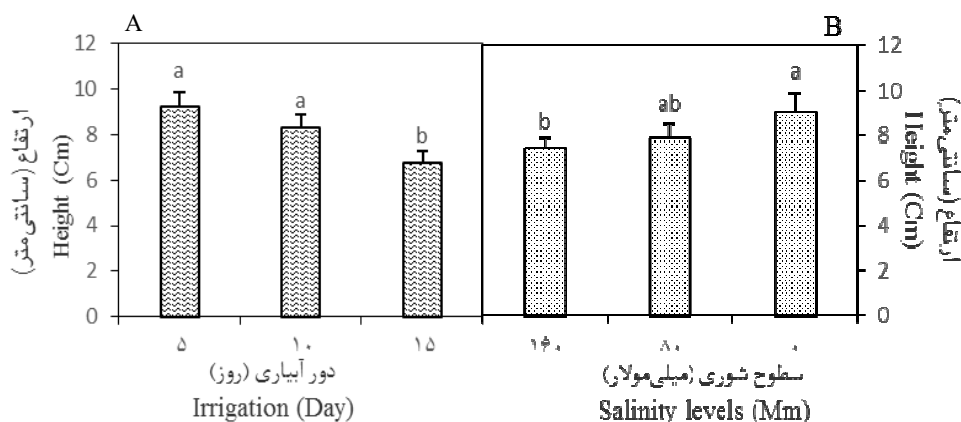

Fig. 1. Effect of different salinity levels and irrigation intervals on stem height of carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test. شکل ۱- تاثیر سطح‌های مختلف شوری و دور آبیاری بر ارتفاع دانهدال‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

قطر ساقه، شمار برگ

قطر ساقه و شمار برگ زیر تاثیر برهمکنش خشکی و شوری قرار گرفتند. افزایش دور آبیاری سبب کاهش در قطر ساقه و شمار برگ شد به‌طوری‌که کمترین قطر ساقه و شمار برگ در دور آبیاری ۱۵ روز مشاهده شد، اگرچه در دور آبیاری ۱۵ روز بین سطوح شوری ۸۰ و ۱۶۰ میلی‌مولار تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد (جدول ۱).

سطح برگ

نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد که اثر شوری و خشکی بر سطح برگ دانه‌های خرنوب در سطح یک درصد آزمون دانکن معنی‌دار شد. با افزایش تنش شوری و دور آبیاری سطح برگ نسبت به شاهد کاهش معنی‌داری نشان داد به‌طوری‌که در بالاترین سطح خشکی (۱۵ روز آبیاری) و شوری (۱۶۰ میلی مولار) سطح برگ به‌ترتیب ۵۵/۳۶ درصد و ۷/۹۶ درصد نسبت به شاهد کاهش نشان داد (شکل ۲ الف، ب).

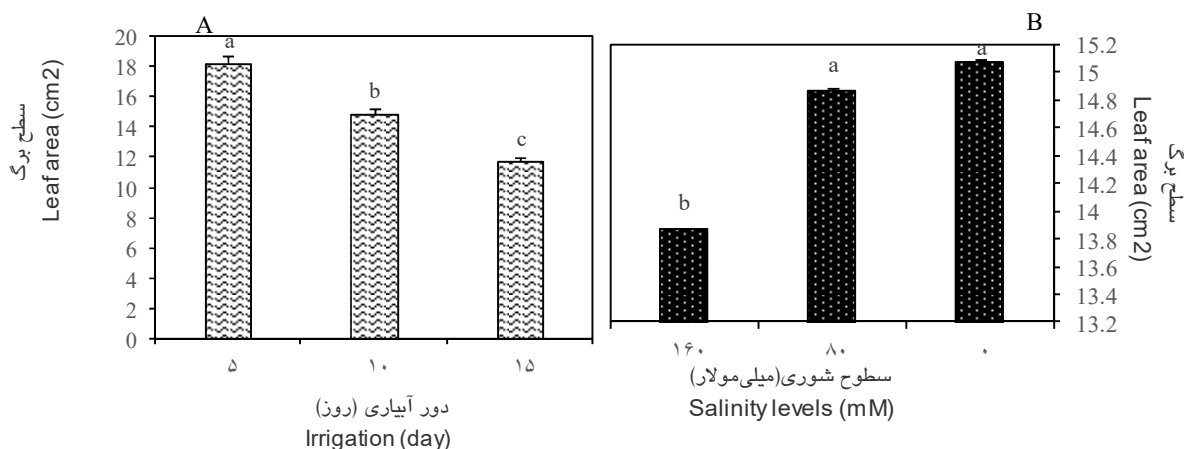

Fig. 2. Effect of salinity levels and irrigation intervals on leaf area of carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

شکل ۲- تاثیر سطوح‌های مختلف شوری و دور آبیاری بر سطح برگ دانه‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

طول ریشه

براساس نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها، اثر برهمکنش شوری و خشکی بر طول ریشه دانه‌های خرنوب در سطح یک درصد آزمون دانکن معنی‌دار شد. نتیجه‌ها نشان داد در دور آبیاری ۵ و ۱۰ روز با افزایش شوری آب آبیاری، طول ریشه کاهش داشت، اگرچه بین شاهد و شوری ۸۰ میلی‌مولار تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. در دور آبیاری ۱۵ روز با افزایش شوری طول ریشه افزایش داشت (جدول ۱).

وزن تر و خشک اندام هوایی

نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها حاکی از آن است که وزن تر اندام هوایی زیر تاثیر برهمکنش شوری و خشکی قرار گرفت. در سطح شوری صفر میلی‌مولار، با افزایش دور آبیاری، وزن تر اندام هوایی کاهش داشت در صورتی که در دور آبیاری ۱۰ روز بین سطوح شوری ۸۰ و ۱۶۰ میلی‌مولار و در دور ۱۵ روز بین تمام سطوح شوری تفاوت معنی‌داری از لحاظ وزن تر اندام هوایی مشاهده نشد. کمترین وزن تر اندام هوایی در دور آبیاری ۱۵ روز و سطح شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد (جدول ۱). نتیجه‌ها همچنین نشان داد اثر ساده شوری و خشکی بر وزن خشک اندام هوایی معنی‌دار بود. وزن خشک اندام‌هوایی با افزایش دور آبیاری کاهش نشان داد به‌طوری‌که در دور آبیاری ۱۵ روز وزن خشک اندام هوایی نسبت به شاهد ۳۳/۰۴ درصد کاهش داشت (شکل ۳ الف). همچنین در شوری ۱۶۰ میلی‌مولار، وزن خشک اندام هوایی نسبت به شاهد ۴۰/۸۶ درصد کاهش داشت (شکل ۳ ب).

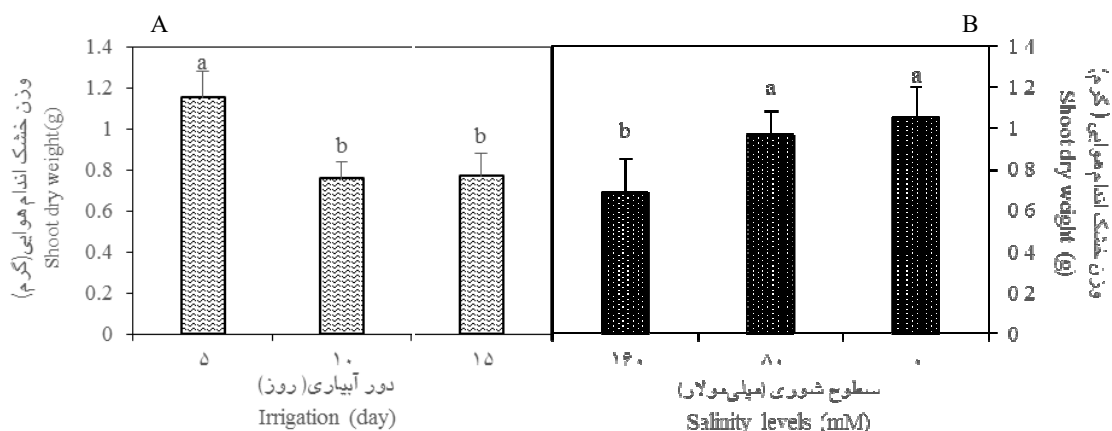

Fig. 3. Effect of salinity levels and irrigation intervals on shoot dry weight of carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

شکل ۳- تاثیر سطوح‌های مختلف شوری و دور آبیاری بر وزن خشک اندام هوایی دانهال‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

جدول ۱- اثر بر همکنش دوره‌های آبیاری و سطوح‌های تنش شوری بر شاخص‌های رشدی دانهال‌های خرنوب.

Table 1. Interaction effect of salinity levels and irrigation intervals on growth indices of carob seedlings.

دور آبیاری Irrigation period (Day)	سطح شوری Salinity level (mM)	قطر ساقه Stem diameter (mm)	شمار برگ Number of leaves	وزن تر شاخساره Shoot fresh weight (g)	وزن تر ریشه Root fresh weight (g)	وزن خشک ریشه Root dry weight (g)	طول ریشه Root length (cm)
5	0	3.96±0.390 a	13±0.5 a	5.93±0.25a	1.99±0.19 a	0.36±0.005 bc	16.75±0.75 a
	80	3.56±0.610 b	10.44±0.29 bc	2.42±0.66 b	1.2±0.12 b	0.32±0.017 bc	14.41±0.44 abc
	160	2.47±0.290 bc	9±0 de	1.69±0.020 bc	1.09±0.16 bc	0.3±0.01c	13.16±0.5 bcd
10	0	3.11±0.36 cd	10.16±0.5 de	2.36±0.17 b	1.36±0.15 ab	0.28±0.016 bc	12.83±0.62 bcd
	80	2.88±0.20 de	7.83±0.5 d	1.22±0.057 bc	1±0.11 bc	0.33±0.02 bc	12.5±0.5 cd
	160	2.52±0.13 ef	7.99±0.33 de	1.37±0.27 bc	1.35±0.13 ab	0.5±0.015 a	11.17±0.5 d
15	0	2.48±0.39 f	8.11±0.22 de	1.07±0.97c	0.65±0.04 c	0.14±0.01d	11.0.16 cd
	80	2.63±0.37de	8.66±0 de	1.75±0.56 bc	1.24±0.122 b	0.36±0.017 ab	13.5±0.88 a-b
	160	2.6±0.11ef	9.16±0.5 cd	1.13±0.13 c	1.03±0.13 bc	0.44±0.015 ab	15.75±0.25 ab

†Mean values with similar letters in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

† میانگین‌ها با یک حرف مشترک در هر ستون، دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

وزن تر و خشک ریشه

براساس نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها، برهمکنش خشکی و شوری بر وزن تر و خشک ریشه تاثیر معنی‌داری داشت. در دور آبیاری ۱۰ روز، بین سطوح شوری، از لحاظ وزن تر ریشه تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد، درحالی‌که در دور آبیاری ۱۵ روز، با افزایش شوری از صفر به ۸۰ میلی‌مولار وزن تر ریشه افزایش نشان داد. نتیجه‌ها همچنین نشان‌داد در شرایط بدون تنش شوری (شوری صفر میلی‌مولار)، با افزایش دور آبیاری به ۱۵ روز، وزن خشک ریشه کاهش داشت، درحالی‌که در همین دور آبیاری تفاوت معنی‌داری بین سطوح شوری از لحاظ وزن خشک ریشه مشاهده نشد (جدول ۱).

براساس نتیجه‌های به‌دست آمده، تنش‌های خشکی و شوری باعث کاهش پارامترهای رویشی همچون ارتفاع، قطر ساقه، سطح برگ، شمار برگ و وزن تر و خشک اندام هوایی و ریشه در دانهال‌های خرنوب شدند. رشد گیاهان از راه تقسیم یاخته‌ای، بزرگ شدن یاخته‌ای و تمایز یاخته‌ای انجام می‌شود که عوامل ژنتیکی و محیطی بر آن تاثیرگذار می‌باشند. سازوکار احتمالی کاهش رشد گیاهان در شرایط تنش خشکی ناشی از کاهش جذب آب و به‌دنبال آن کاهش محتوای آب بافت می‌باشد که

منجر به کاهش فشار تورژسانس و به دنبال آن اختلال در تقسیم و انبساط یاخته‌ای می‌شود که این عوامل باعث کاهش ارتفاع بوته و رشد گیاهان در شرایط تنش خشکی می‌شود (۱۹).

پژوهشگران گزارش کرده‌اند که کاهش رشد گیاهان زیر شرایط تنش شوری و خشکی می‌تواند به دلیل کاهش تقسیم و گسترش یاخته‌ای و یا حتی مرگ یاخته‌ای باشد (۴). همچنین گزارش شده است که کاهش سطح برگ در شرایط تنش می‌تواند به دلیل زیر تاثیر قرار گرفتن سیستم فتوسنتزی گیاهان، تغییر در هدایت روزنه‌ای و رنگیزه‌های فتوسنتزی، عدم تعادل ماده‌های معدنی و اختلال در جذب و انتقال یون‌ها مثل پتاسیم و کلسیم باشد. یکی از فاکتورهای اصلی در میزان جذب آب طول سیستم ریشه‌ای می‌باشد. سیستم ریشه‌ای گسترده برای بهره‌برداری وسیع‌تر ریشه از خاک و به دنبال آن افزایش جذب آب و عنصرهای غذایی، برای گیاه حائز اهمیت است (۱۶). نسبت ریشه به ساقه بالاتر در شرایط تنش شوری می‌تواند موجب محبوس شدن یون‌های سمی در ریشه شده و از انتقال آن‌ها به قسمت‌های هوایی گیاه جلوگیری کند که این به عنوان یکی از سازوکارهای تحمل به شوری در گیاهان مطرح می‌شود. در پژوهش حاضر وزن تر و خشک اندام‌هوایی و ریشه به دلیل تنش شوری و خشکی کاهش یافت که آن را می‌توان به کاهش فتوسنتز ناشی از کاهش جذب آب و عنصرهای غذایی نسبت داد (۲۷). همچنین کاهش رشد دانه‌های خرنوب در شوری ۱۶۰ میلی‌مولار را می‌توان به مصرف انرژی برای خروج یون‌های سدیم از محیط ریشه نسبت داد.

فراسنجه‌های فتوسنتزی

فلورسانس کلروفیل

نتیجه‌های حاصل از تجزیه واریانس داده‌های مربوط به فلورسانس کلروفیل نشان داد که برهمکنش شوری و خشکی بر میزان فلورسانس کلروفیل معنی‌دار بود. نتیجه‌ها نشان داد که کمترین مقدار F_v/F_m در دور آبیاری ۱۵ روز و شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد (جدول ۲). تغییر در فلورسانس متغیر نشان‌دهنده اختلال در فعالیت‌های فتوشیمیایی فتوسنتز است که سبب تغییر در نسبت F_v/F_m می‌شود. در اثر تنش، روزنه‌ها بسته و دسترسی به دی‌اکسیدکربن در کلروپلاست محدود می‌شود، در نتیجه آسمیلاسیون دی‌اکسیدکربن کاهش پیدا می‌کند که به دنبال آن نسبت دی‌اکسیدکربن به اکسیژن کم شده و تنفس نوری زیاد می‌شود. در این شرایط به پروتئین D1 که در ارتباط با مرکز واکنش فتوسیستم دو است خسارت وارد می‌شود (۱۵).

کلروفیل a و b و کارتنوئید

اثر ساده خشکی و شوری بر میزان کلروفیل a و b، همچنین اثر ساده تنش خشکی بر میزان کارتنوئید برگ معنی‌دار شد. نتیجه‌ها نشان داد که با افزایش دور آبیاری و سطح شوری، میزان کلروفیل a و b کاهش یافت به طوری که میزان کلروفیل a در دور آبیاری ۱۵ روز و شوری ۱۶۰ میلی‌مولار به ترتیب ۲۶/۰۸ و ۱۹/۵۱ درصد نسبت به شاهد کاهش داشت (شکل ۴ الف، ب). همچنین، کلروفیل b در بالاترین دور آبیاری و سطح شوری به ترتیب ۳۰/۷۶ و ۱۸/۱۸ درصد نسبت به شاهد کاهش داشت (شکل ۴ س، د). کارتنوئید برگ با افزایش سطوح خشکی کاهش پیدا کرد، اگرچه تفاوت معنی‌داری بین دور آبیاری ۱۰ و ۱۵ روز مشاهده نشد.

کلروفیل کل

نتیجه‌های حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد برهمکنش شوری و خشکی بر میزان کلروفیل کل در سطح ۵ درصد آزمون دانکن معنی‌دار شد. مقایسه میانگین‌ها نشان داد که در شوری صفر میلی‌مولار با افزایش دور آبیاری، کلروفیل کل تحت تاثیر دور آبیاری واقع نشد. همچنین در دور آبیاری ۱۵ روز، سطح شوری ۱۶۰ میلی‌مولار سبب کاهش ۵۴/۵۴ درصدی کلروفیل کل نسبت به شاهد شد (جدول ۲).

میزان کلروفیل در گیاهان زنده یکی از فاکتورهای مهم حفظ ظرفیت فتوسنتزی است (۱۸). به نظر می‌رسد کاهش میزان کلروفیل زیر تنش خشکی به علت افزایش تولید رادیکال‌های آزاد اکسیژن باشد. کاهش فعالیت فتوسیستم ۲، کاهش فعالیت آنزیم روبیکسو و مهار سنتز ATP باعث می‌شود تا اکسیژن به عنوان یک پذیرنده جانشین الکترون‌های اضافی فتوسنتز شود و سبب افزایش اکسیژن آزاد در کلروپلاست‌ها گردد که باعث پراکسیداسیون و در نتیجه تجزیه کلروفیل می‌شود (۲۶). کاهش

کاروتنوئید در این پژوهش می‌تواند به علت اکسید شدن کاروتنوئید توسط گونه‌های فعال اکسیژن و صدمه دیدن ساختار ترکیبی آن باشد (۱). اعمال تنش رطوبتی با اثر روی میزان رنگیزه‌های برگ دانه‌های خرنوب باعث کاهش معنی‌دار در میزان کلروفیل شده است. این نتیجه‌ها با گزارش سایر پژوهشگران همخوانی دارد (۳، ۷، ۸، ۱۳).

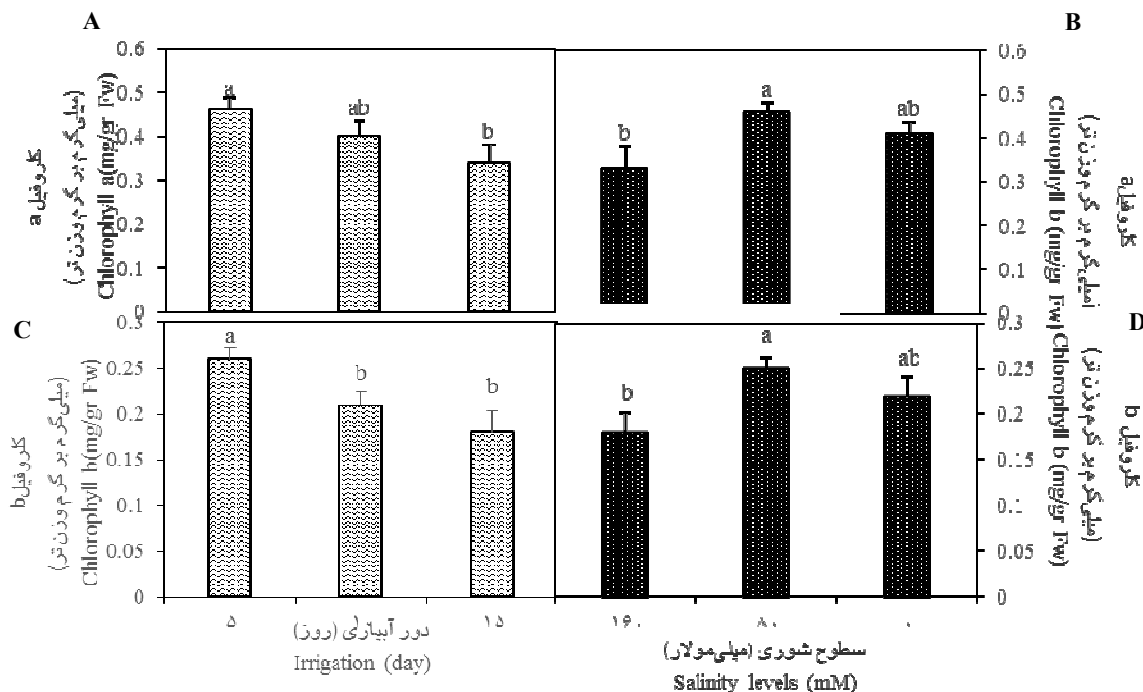

Fig 4. Effect of salinity levels and irrigation intervals on the content of chlorophyll a and chlorophyll b in carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

شکل ۴- تاثیر سطوح‌های مختلف شوری و دور آبیاری بر کلرئیل a و b دانه‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح احتمال ۵٪ براساس آزمون دانکن نمی‌باشند.

محتوای نسبی آب برگ

با توجه به نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها، برهمکنش شوری و خشکی بر محتوای نسبی آب برگ در سطح ۵ درصد آزمون دانکن معنی‌دار شد. نتیجه‌ها نشان داد که با افزایش دور آبیاری و سطوح شوری، محتوای نسبی آب برگ کاهش معنی‌داری نسبت به شاهد داشت، به‌طوری‌که کمترین محتوای نسبی آب برگ در دور آبیاری ۱۵ روز در سطح شوری ۸۰ میلی‌مولار و در دور آبیاری ۱۰ روز در سطح شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد (جدول ۲). دلیل کاهش محتوای نسبی آب برگ را می‌توان به کاهش جذب آب توسط ریشه‌ها و یا افزایش ترقق مرتبط دانست. نتیجه‌های بالا با یافته‌های Abbas و همکاران (۸) و اورعی و همکاران (۲) مبنی بر کاهش محتوای نسبی آب برگ در شرایط تنش همخوانی داشت.

کربوهیدرات محلول

با توجه به نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها، برهمکنش شوری و خشکی بر میزان کربوهیدرات محلول و پرولین برگ دانه‌های خرنوب در سطح ۵ درصد آزمون دانکن معنی‌دار گردید. در دور آبیاری ۱۰ و ۱۵ روز با افزایش سطح شوری میزان کربوهیدرات محلول برگ افزایش یافت به‌طوری‌که بالاترین میزان کربوهیدرات محلول برگ در دور آبیاری ۱۰ روز و شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد. نتیجه‌های این پژوهش در راستای یافته‌های دیگر پژوهش‌های انجام شده روی دیگر گیاهان می‌باشد (۱۹، ۳۶). افزایش شوری در دور آبیاری ۵ و ۱۵ روز تاثیر معنی‌داری بر میزان پرولین برگ نداشت، به‌گونه‌ای که تفاوت معنی‌دار بین سطوح شوری ۸۰ و ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده نشد. در دور آبیاری ۱۰ روز، با افزایش شوری میزان پرولین

برگ افزایش یافت (جدول ۲). علت افزایش قندهای محلول طی افزایش دور آبیاری به دلیل تجزیه نشاسته و کاهش انتقال قندها از برگ به محل مصرف می‌باشد (۲۳). دلایل افزایش پرولین به احتمال به دلیل سازوکار تحملی دانهال‌های خرنوب به رادیکال‌های آزاد و گونه‌های فعال اکسیژن باشد که این سازوکار پیشتر در دیگر گیاهان گزارش شده است (۲۴).

جدول ۲- بر همکنش دور آبیاری و تنش شوری بر فراسنجه‌های اکوفیزیولوژیکی و زیست‌شیمیایی دانهال‌های خرنوب.
Table 2. Interaction of irrigation intervals and salinity stress on ecophysiological and biochemical parameters of carob seedlings.

دور آبیاری Irrigation period (Day)	سطح شوری Salinity level (mM)	قندهای محلول Soluble sugars (mg g ⁻¹ FW)	پرولین Proline (mg g ⁻¹ FW)	F_v/F_m	کلروفیل کل Total Chlorophyll (mg g ⁻¹ FW)	محتوای آب نسبی برگ RWC (%)
0	0	1.61±0.031c	0.64±0.026 d	0.78±0.05 a	0.77±0.5 a	73.62±0.015 a
	80	1.3±0.2 d	0.72±0.03 cd	0.74±0.008 ab	0.69±0.062 a	60.83±0.0072 bc
	160	1.41±0.2 cd	0.72±0.03 cd	0.64±0.02c	0.62±0.034 a	63.94±0.011abc
10	0	1.47±0.1 cd	0.64±0.33 d	0.73±0.01cd	0.58±0.023 a	69.21±0.019 ab
	80	1.99±0.023 b	0.72±0.24 cd	0.72±0.006 cd	0.68±0.022 a	62.93±0.005 abc
	160	2.52±0.2 a	1.18±0.03 a	1.18±0.03a	0.7±0.005 d	53.51±0.0016 c
15	0	1.61±0.017 c	0.18±0.03 a	0.81±0.009 bcd	0.71±0.02 d	54.02±0.009 c
	80	1.52±0.23 c	1.04±0.042 abc	1.04±0.042 abc	0.62±0.02 e	54.02±0.009 c
	160	1.52±0.2 bc	0.96±0.03 abc	0.96±0.03 abc	0.54±0.024 f	59.01±0.015 bc

† Mean values with similar letters in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

† میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

منیزیم

با توجه به جدول تجزیه واریانس، منیزیم اندام هوایی و ریشه زیر تاثیر خشکی قرار گرفت. با افزایش دور آبیاری مقدار منیزیم اندام هوایی و ریشه روند کاهشی داشت. اگر چه تفاوت معنی‌داری بین سطوح ۱۰ و ۱۵ روز آبیاری مشاهده نشد (شکل ۵ الف، ب). کاهش جذب عنصر منیزیم را می‌توان به کاهش حلالیت منیزیم در خاک به دلیل تنش خشکی و همچنین کاهش جذب آن به دلیل کاهش رشد و توسعه سیستم ریشه‌ای گیاه نسبت داد (۲۵).

کلسیم

براساس نتیجه‌های تجزیه واریانس داده‌ها، غلظت کلسیم اندام هوایی زیر تاثیر برهمکنش شوری و خشکی معنی‌دار شد. در شوری صفر میلی‌مولار، با افزایش دور آبیاری غلظت کلسیم اندام هوایی تغییر معنی‌داری نسبت به شاهد نداشت. در دور آبیاری ۱۰ روز با افزایش شوری میزان غلظت کلسیم افزایش پیدا کرد، به‌طوری که بیشترین مقدار کلسیم در شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد. در دور آبیاری ۱۵ روز با افزایش شوری میزان کلسیم اندام هوایی افزایش یافت، اگر چه این افزایش معنی‌دار نبود (جدول ۳). کلسیم ریشه زیر تاثیر تیمار خشکی قرار گرفت. با افزایش دور آبیاری مقدار کلسیم روند افزایشی نشان داد. اگر چه تفاوت معنی‌داری بین سطوح ۱۰ و ۱۵ روز آبیاری مشاهده نشد (شکل ۶). تنش خشکی باعث تنش اسمزی شدید و افزایش کلسیم سیتوپلاسمی می‌شود که به‌عنوان یک سیگنال درک کننده تنش ایفای نقش می‌کند. با ساخت و انتقال اسید آسپازیک به برگ ناشی از تنش، کانال‌های کلسیمی در یاخته‌های محافظ روزنه فعال و روزنه‌ها بسته می‌شوند (۹). میزان کلسیم اندام هوایی در دور آبیاری ۱۵ روز با شوری ۱۶۰ میلی‌مولار نسبت به دور آبیاری ۱۰ روز با همین سطح شوری کاهش داشت که علت آن کاهش فشار ریشه‌ای ناشی از کاهش تعرق گیاه است که به‌عنوان سازوکار اصلی حرکت کلسیم در گیاه بیان شده است. همچنین پژوهشگران گزارش کرده‌اند علت کاهش جذب کلسیم در محیط شور بر اثر زیاد شدن نسبت سدیم به کلسیم می‌باشد که در این شرایط سدیم جایگزین کلسیم می‌شود (۲).

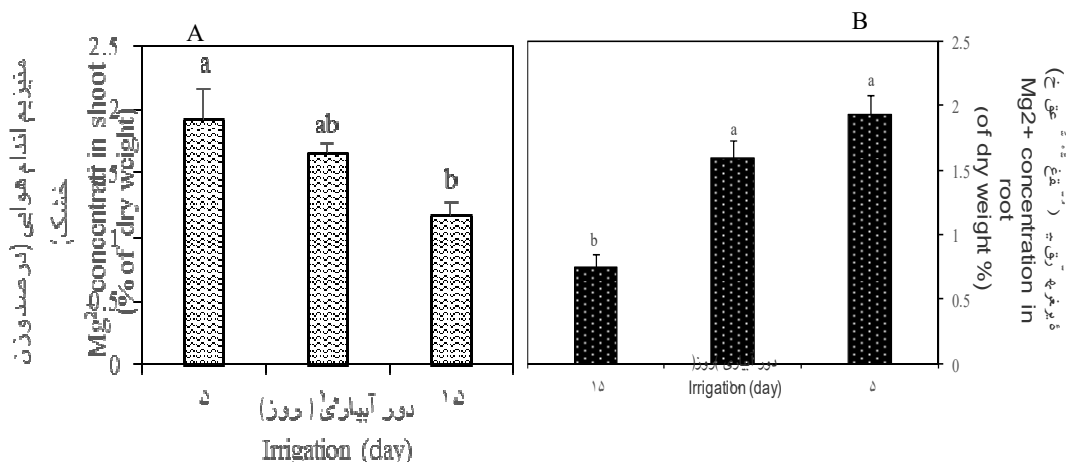

Fig 5. Effect of different salinity levels and irrigation intervals on Mg concentration in roots and shoots of carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

شکل ۵- تاثیر سطح‌های مختلف شوری و دور آبیاری بر غلظت منیزیم ریشه و شاخساره دانهال‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

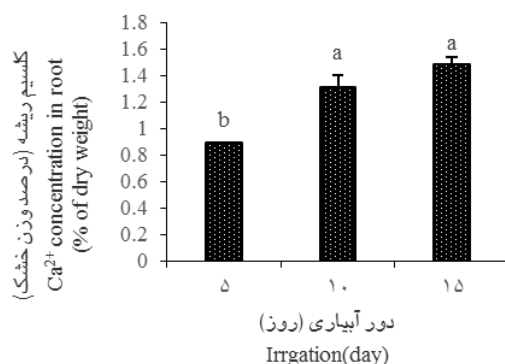

Fig. 6. Effect of irrigation intervals on Ca concentration of root in carob seedlings. Similar letter in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

شکل ۶- تاثیر دور آبیاری بر غلظت کلسیم ریشه دانهال‌های خرنوب. میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

سديم

نتیجه‌های تجزیه واریانس نشان داد که غلظت سدیم اندام هوایی و ریشه در برهمکنش شوری و خشکی در سطح یک درصد آزمون دانکن معنی‌دار گردید. در دور آبیاری ۵ روز با افزایش شوری غلظت سدیم اندام هوایی تغییر معنی‌داری نداشت در صورتی‌که در دور آبیاری ۱۰ و ۱۵ روز با افزایش شوری غلظت سدیم اندام هوایی افزایش داشت. در هر سه دور آبیاری با افزایش شوری، غلظت سدیم ریشه افزایش یافت به‌طوری‌که بالاترین غلظت سدیم ریشه در هر سه دور آبیاری در شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد. بالاترین غلظت سدیم ریشه در دور آبیاری ۱۵ روز و شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد (جدول ۳). در پژوهش حاضر با افزایش دور آبیاری میزان سدیم اندام هوایی تغییر قابل ملاحظه‌ای نداشت، اما در ریشه با افزایش دور آبیاری میزان سدیم افزایش یافت. افزایش سدیم شاید به‌خاطر انباشت نمک در خاک و شستشوی کمتر آن در دور آبیاری ۱۵ روز باشد. با افزایش تنش شوری، میزان سدیم در ریشه و اندام هوایی دانهال‌های خرنوب افزایش پیدا کرد اگرچه میزان سدیم

در ریشه بیشتر از اندام هوایی بود که نشان‌دهنده توانایی ریشه دانه‌های خرنوب در محدود نمودن جذب و انتقال یون‌های سدیم از ریشه به بخش هوایی است (۱۷). پیش‌از این گزارش شده است که محدود شدن انتقال سدیم از ریشه به اندام هوایی یکی از سازوکارهای تحمل به تنش شوری در گیاهان است. براساس این پژوهش می‌توان بیان کرد که یکی از سازوکارهای تحمل به خشکی و شوری در خرنوب، تعدیل اسمزی از راه افزایش غلظت یون‌ها در واکوئل و جلوگیری از انتقال سدیم به اندام هوایی است.

پتاسیم

براساس نتیجه‌های تجزیه واریانس، برهمکنش شوری و خشکی بر مقدار پتاسیم اندام هوایی معنی‌دار بود. در دور آبیاری ۵ روز، با افزایش شوری مقدار پتاسیم اندام هوایی افزایش یافت در صورتی‌که در دور آبیاری ۱۰ و ۱۵ روز تفاوت معنی‌داری بین سطوح شوری از لحاظ پتاسیم اندام هوایی مشاهده نشد. بیشترین مقدار پتاسیم در دور آبیاری ۱۰ روز و شوری ۱۶۰ میلی‌مولار مشاهده شد (جدول ۳). پژوهش حاضر همسوی یافته‌های دیگر پژوهشگران (۵، ۹) مبنی بر افزایش جذب پتاسیم با کمبود آب، می‌باشد. در شرایط تنش خشکی انباشت فراوان پتاسیم در بافت‌ها نقش مهمی در جذب آب توسط گیاه دارد. به‌طور کلی، پتاسیم گیاه در پاسخ به کمبود آب خاک انباشت پیدا می‌کند (۱۴). علت این امر را سازوکار جذب فعال این یون بیان کرده‌اند. در هنگام تنش خشکی گیاه جهت افزایش مقاومت به خشکی برخلاف پدیده انتشار، با مصرف انرژی غلظت یون K^+ را در ریشه و اندام هوایی بالا می‌برد. افزایش جذب پتاسیم سبب افزایش جذب آب و به‌دنبال آن افزایش فتوسنتز و در پایان، افزایش رشد می‌گردد. همچنین، تقویت ساخت NADPH و ATP و کاهش تعرق و افزایش سرعت انتقال ماده‌های فتوسنتزی از موارد دیگری است که به پتاسیم ارتباط داده می‌شود.

جدول ۳- بر همکنش دور آبیاری و تنش شوری بر غلظت عناصر غذایی اندام هوایی و ریشه دانه‌های خرنوب.

Table 3. Interaction of salinity and irrigation intervals on nutrients concentration of shoots and root in carob seedlings.

دور آبیاری Irrigation period (Day)	شوری Salinity level (mM)	سدیم اندام هوایی Na concentration of shoot (% DW)	سدیم ریشه Na concentration of root (% DW)	پتاسیم اندام هوایی K concentration of shoot (% DW)	کلسیم اندام هوایی Ca concentration of shoot (% DW)
5	0	0.16±0.038 e	0.36±0.04 e	1.11±0.18 cd	0.84±0.038 c
	80	0.017±0.016 e	0.63±0.017 e	0.6±0.094 d	1.18±0.01 bc
	160	0.25±0.011 e	0.96±0.02 cd	3.06±0.052 ab	1.16±0.05 bc
10	0	0.15±0.04 e	0.43±0.02 cd	1.38±0.061 cd	0.79±0.012 c
	80	0.56±0.008 c	1.20±0.008 c	2.12±0.053 cd	1.17±0.04 bc
	160	0.59±0.022 c	1.73±0.08 b	3.93±0.051 abc	1.96±0.022 a
15	0	0.19±0.008 d	0.80±0.044 cde	2.64±0.069 cd	1.04±0.018 c
	80	0.60±0.01 b	2.51±0.05 a	1.58±0.07cd	1.32±0.02 bc
	160	0.72±0.032 a	2.75±0.03 a	1.20±0.08 cd	1.32±0.02 bc

† Mean values with similar letters in each column are not significantly different at 5% level of probability using Duncan multiply range test.

† میانگین‌ها با یک حرف مشترک دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن نمی‌باشند.

نتیجه‌گیری

رشد گیاهان پدیده‌ای است که زیر تاثیر عوامل محیطی مختلف قرار می‌گیرد و اولین اثرهای تنش‌های محیطی بر شاخص‌های فیزیولوژیکی بروز می‌کند. بر اساس این پژوهش مشخص شد که دانه‌های خرنوب با به کارگیری راهبردهای متفاوتی از جمله کاهش شاخص‌های رشدی مثل سطح برگ و افزایش طول ریشه و همچنین انباشت ترکیب‌های اسمزی و انباشت سدیم در ریشه و عدم انتقال آن به اندام هوایی و انباشت کلسیم و پتاسیم در برابر تنش خشکی و شوری مقابله

می‌کنند. با توجه به نتیجه‌های این پژوهش می‌توان بیان کرد که دانه‌های خرنوب شوری تا سطح ۸۰ میلی‌مولار و دور آبیاری ۱۰ روز را تحمل می‌کنند.

References

منابع

۱. اکبری، ش.، م. کافی، و ش. رضوان‌بیدختی. ۱۳۹۳. اثرات تنش خشکی و تراکم کاشت بر برخی خصوصیات بیوشیمیایی و فیزیولوژیکی دو اکوتیپ سیر (*Allium sativum* L.). نشریه پژوهش‌های زراعی ایران، ۶۶۶-۶۷۴: (۴) ۱۴.
۲. اورعی، م.، س.ج. طباطبایی، ا. فلاحتی و ع. ایمانی. ۱۳۹۱. اثرات شوری و پایه بر رشد، شدت فتوسنتز، غلظت عنصرهای غذایی و سدیم درخت بادام. نشریه علوم باغبانی، ۱۴۰-۱۳۱: ۲۳.
۳. پشنکه، ز. و م. شمیلی. ۱۳۹۷. کاهش اثرات منفی شوری بر شاخص‌های فیزیولوژیک گواوا (*Psidium guajava* L.) با استفاده از اسید جبرلیک. فرآیند و کارکرد گیاهی، ۹۶-۸۶: (۷) ۲۳.
۴. پروین، پ.، م. خضری و ا. توسلیان. ۱۳۹۳. بررسی تأثیر تنش خشکی بر برخی شاخص‌های ریخت‌شناسی، فیزیولوژیکی و بیوشیمیایی دانه‌های گردوی ایرانی. نشریه پژوهش‌های تولید گیاهی، ۲۵-۱: (۳) ۲۱.
۵. سی‌سخت‌نژاد، م.، ر. ذوالفقاری و پ. فیاض. ۱۳۹۴. ارزیابی تحمل به خشکی نهال‌های دو گونه بلوط ایرانی و ویول با استفاده از پارامترهای مرفولوژیکی و فیزیولوژیکی و جذب عنصرهای. مجله علمی - پژوهشی دانشگاه الزهرا (س)، زیست‌شناسی کاربردی، ۱۵۶-۱۳۷: (۲) ۳۰.
۶. نامجویان، م. و ح. شجاعی. ۱۳۷۲. بررسی آب و خاک بر روی عملکرد روناس. سازمان پژوهشی‌های علمی و صنعتی ایران. دفتر یزد. ۵۶ ص.
۷. مومن‌پور، ع.، د. بخشی، ع. ایمانی و ح. رضایی. ۱۳۹۳. اثر تنش شوری بر خصوصیات مورفولوژیک و فیزیولوژیک در برخی از ژنوتیپ‌های انتخابی بادام پیوند شده روی پایه GF677. فنآوری تولیدات گیاهی، ۱۳۷-۱۵۲: (۲) ۱۵.
- 8- Abbas, G., M. Saqib and J. Akhtar. 2016. Differential response of two acacia to salinity and water stress. Pakistan. J. Agr. Sci. 53: 17-25.
- 9- Abdul-Majid, S., A. Rehana and M. Ghulam. 2007. Potassium-calcium interrelationship linked to drought tolerance in wheat. Pakistan. J. Bot. 39: 609-1621.
- 10- Diamantoglou, S. and K. Mitakos. 1981. Leaf longevity in Mediterranean evergreen sclerophylls. Pp. 17-19 in Components of Productivity of Mediterranean-climate Regions - Basic and Applied Aspects (N.S. Margaris and H.A. Mooney, eds.). Junk Publishers, The Hague. Ecotoxicol. Environ. Saf. 60:324-349.
- 11-Duran-Zuazo V.H., H. Martinez-Raya and J. Aguilar-Ruiz. 2003. Salt tolerance of mango rootstock (*Mangifera indica* L. cv.Osteen). Spanish. J. Agr. Res. 1:67-78.
- 12- El-asri, A., F. Ait Aguil, A. Douaik and A. Ouazzani Touhami. 2014. Evaluation of the impact of water stress and irrigation on carob tree year seedlings in Northeast of morocco. J. Pure Appl. BioSci. 2: 286-297.
- 13- El-Kahkahi, R., M. Mouhajir., S. Bachir., A. Lemrhari., R. Zouhair., M. Ait Chitt and R. Errakhi. 2013. Morphological and physiological analysis of salinity stress response of carob (*Ceratonia siliqua* L.) in Morocco. DOI: 10.17311/sciintl.2015.73.81.
- 14- Fanaei, H.R., M. Galavi., M. Kafi and A. Ghanbari Bonjar. 2009. Amelioration of water stress by potassium fertilizer in two oilseed species. Inter. J. Plant Prod. 3: 41-54.
- 15- Flexas, J., J. Bota., J.M. Escalona., B. Escalona and H. Medrano. 2002. Effects of drought on photosynthesis in grapevines under field conditions: an evaluation of stomatal and mesophyll limitations, Fun. Plant Bio: 29: 461-471.
- 16- Ganjali, A., A. Kafi., A. Bagheri and F. Shahriyari. 2005. Screening for drought tolerance in chickpea genotypes (*Cicer arietinum* L.). Iranian J. Agr. Sci. 3: 103-122.
- 17- Greenway, H. and R. Munns. 1980. Mechanisms of salt tolerance in non halophytes. J. Plant Physiol. 31: 149-190.
- 18- Gusegnova, I.M., S. Suleymanov and J.A. Aliyev. 2006. Protein composition and native state of pigments of thylakoid membrane of Wheat genotypes differently tolerant to water stress. Biochem. 71: 223-228.
- 19- Hessini, K., M. Ghandour., A.A. Albouchi., H.W. Soltani Koyro and C. Abdelly. 2008. Biomass production, photosynthesis, and leaf water relations of *Spartina alterniflora* under moderate water stress. J. Plant Sci. Res. 121: 311-318.
- 21- Hopkins, W.G. and N.P.A. Huner. 2009. Introduction to plant physiology, Fourth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New York, USA, pp.503.
- 22- Irigoyen, J., D.W. Emerich and M. Sanchez-Diaz. 1992. Water stress induced changing concentrations of proline and total soluble sugars in nodulated alfalfa (*Medicago sativa*) plants. Physiol. Plant. 84: 67-72.

- 23- Kameli, A. and D.M. Losel. 1995. Contribution of carbohydrates and other solutes to osmotic adjustment in wheat leaves under water stress. J. Plant Physiol. 145: 363-366.
- 24- Kavi Kishor, P.B., S. Sangam., R.N. Amrutha., P.S. Laxmi., K.R. Naidu., K.R.S.S. Rao., S. Rao., K.J. Reddy., P. Theriappan, and N. Sreenivasulu. 2005. Regulation of proline biosynthesis degradation, uptake and transport in higher plants: Its implications in plant growth and abiotic stress tolerance. Cur Sci. 88: 424-438.
- 25- Kumar, D., M.A. Hassan., M.A. Naranjo., V. Agrawal., M. Boscaiu and O. Vicenten. 2017. Effects of salinity and drought on growth, ionic relations, compatible solutes and activation of antioxidant systems in oleander (*Nerium oleander* L.). PLoS ONE 12: e0185017. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185017>.
- 26- Lawlor, D.W. and G. Cornic. 2002. Photosynthetic carbon assimilation and associated metabolism in relation to water deficits in higher plants. Plant, cell Envir. 25: 275-294.
- 27- Lebon, E., A. Pellegrino., G. Louarn and J. Lecocur. 2006. Branch development controls leaf area dynamics in grapevine (*Vitis vinifera*) growing in drying soil. An. Bot. 98: 175-185.
- 28- Perez-Perez, J.G., Robles, J.M., Tovr, J.C., and Boti, P. 2009. Response to drought and salt stress of lemon 'Fino 49' under field conditions: Water relations, osmotic adjustment and gas exchange. Sci Hort. 122: 83-90.

Effect of Salinity and Drought Stresses on Growth and Ecophysiological Parameters in Carob Seedlings (*Ceratonia siliqua* L.)

Z. Damani, H.R. Karimi*, A.A. Mohammadi Mirik and M. Esmaelizadeh¹

In order to evaluate the tolerance of carob seedlings to drought and salinity stresses based on growth and ecophysiological indices, a factorial experiment was conducted based on a completely randomized design with three replications. Factors included drought at 3 levels (5, 10 and 15 days irrigation intervals) and 3 salinity levels (0, 80 and 160 mM NaCl). The results showed that drought and salinity stresses reduced the vegetative indices of carob seedlings so that the lowest vegetative indices were observed in 15 days irrigation interval and 160 mM NaCl. The shoot fresh and dry weight decreased with increasing salinity and drought intensity. The highest shoot fresh and dry weight were recorded in control plants and the lowest shoot fresh and dry weight were recorded in plants treated with 160 mM NaCl and 15 days irrigation interval. The results of this study also showed that relative water content of leave decreased in plants treated with 10 days irrigation interval with increasing salinity levels while there was no significant difference between salinity levels in 15 irrigation intervals. The results also showed that the concentration of Na in root and shoot was increased with increasing salinity and drought stresses so that the highest concentrations of Na in shoots and roots were observed in plants treated with 15 days irrigation interval and 160 mM NaCl. According to the results of this study, it can be concluded that carob seedlings can tolerate 10 days of irrigation and 80 mM salinity.

Keywords: Carob tree, Chlorophyll, Stress, RWC.

1. M.Sc. Student, Professor, Department of Horticultural Science, Assistant Professor of Department of Genetics and Crop Production, and Associate Professor of Department of Horticultural Science, Faculty of Agriculture, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran, respectively

* Corresponding author, Email: (hrkarimi2017@gmail.com).